Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Геуюрге кюн, къыркъар ай (август), 1, 2023 жыл

№ 91 (21292)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кенгеш

Газ ызланы тартыу соруулагъа къарагъандыла

РФ-ни Правительтвосуну Председателини орунбасары **Александр Новак** газ тартыу жаны бла федерал штабны жыйылыуун бардыргъанды. КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** тюбешиуге ВКС халда къоушулгъанды.

Кенгешни чегинде 2023 жылны 6 айында газны андан ары тартыу программаны толтурулууну эмда жылны ахырына дери тамамланырыкъ жумушланы, регионлагъа газ тартыу эм газ бла жалчытыу бла байламлы социал эм экономика жаны бла ишлеген низамны кийириууню, инсанлагъа соруу этиуню эсеплерини, ол санда Къырал жумушла порталда комплекс халлы жумушланы тапдырыу жаны бла келишимлени къурауну соруулары сюзюлгендиле.

Журтлагъа андан ары газ тартыу эм инсанланы энчи къауумларына болушлукъ этиу жумушла Россей Федерацияны Президентини буйрукъларыны чеклеринде толтуруладыла. Адрес планграфикни теркландириу иш болжалсыз халда бардырылады.

Къабарты-Малкъар социал газификация кёрюмдюле жаны бла регионланы тизмесинде къыралда 8-чи жерни алады. Быйылны биринчи жыл жарымында газны андан ары тартдыруу программагъа кёре 654 заявка алынгнганды, 610 келишим къуралгъанды. Инсанланы кырысхыларын излемегенлей жер участкагъа дери газ 466 юйге тартылгъанды, аладан 324-сю газ юлешиучюызлагъа кьошулудула.

Жумушланы жашаугъа кийирип башлагъанлы битеу да бирге 2239 заявка алынгъанды, 2186 келишим къуралгъанды, газ ызла 2014 жер юлюшню чеклерине дери жетдирилгенди, 979 юй газопроводха къошулгъанды. Жылны ахырына дери газопроводну 225 заявкала бергенлени жер юлюшлерини чеклерине дери жетдирир умут барды, деп билдиреди къМР-ни Башчысыны бла Правительтвосуну пресс-службасындан.

Тюбешиу

Динлени араларында халланы андан ары игилендириуню амалларын сюзгендиле

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Пятигорскну бла Черкесскни архиепископу **Феофилакт** бла тюбешгенди. Сыйлы къонакъ Къабарты-Малкъаргъа иш бла келгенди. Русыну крещение кюнюне жоралан эмда сыйлы князь Владимирни хурметине архиепископ Феофилакт Прохладна районну Новополтавское элинде Князь-Владимирский храмда тёрели дин къуллугъун бардыргъанды.

Казбек Коков архиепископ Феофилактны Русыну крещение кюню бла алгъышлагъанды, аны бетинден республикада православный динни тутхаллагъа огъурлукъ бла монгluкъ тежегенди. Русыну Крещение кюню 2010 жылда 1 июньда чыгъарылгъан федерал закон бла тохташдырылгъанды.

Архиепископ Феофилакт Казбек Коковха сыйлы Серафим Саровскийни Орус Православный Килисаны эмдаржалы орденин бергенди. Бу даражалы орден бла Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Москваны эмда битеу Русыну Патриархы Кириллни указы бла саугъаланнганды. Документде айтылгъаныча, республиканы оноучусу ол саугъагъа «динле аралы келишиулюкню кючлендириу бла байламлы ишлеге уллу эс бургъаны ючюн» тийишли болгъанды.

Тюбешиуню кезиуюнде Казбек Коков бла архиепископ Феофилакт динлени араларында халланы андан ары игилендириуню, Къабарты-Малкъар Республиканы халкъларыны бирликлерин эмда къарындаш байламлыкъларын кючлендириуню амалларын сюзгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительтвосуну пресс-службасы.

КъМР-ни ПАРЛАМЕНТИНИ 30-ЖЫЛЛЫГЪЫНА

Къыраллыкъны айнытыуда къыйынлары уллуду

КъМР-ни Парламентини ючюнчю чакъырылыуу 2003-2009 жыллада ишлегенди, айырыла 2007 жылда 7 декабрьде бир мандатлы амал бла бардырылгъандыла. Анга таматалыкъны белгили политик Бечелланы Илиясха ышаннгъандыла. Ары дери уа ол Парламентни 2-чи чакъырылыууну Келечиле советине башчылыкъ этгенди.

Бу кезиуге уа республикалы законлагъа магъаналы праволу документле къошулгъандыла. Биринчилени санында къырал байракъны, гербни, гимнни юслериндеи законла къабыл кёрюлгендиле. Дагъыда «КъМР-ни халкъларыны тиллерини юсюнден», «Маданиятны юсюнден», «Юйюрню, аналыкъны, аталыкъны эм сабийликни сакълауну юсюнден» дегенча социал магъаналы актла жарашдырылгъандыла. Анга кёре уа, жыл бла жарымдан юч жылгъа дери сабийге къарагъан атагъа, анагъа солуу юнле берилгенлери эмда хакъ тёленнгени тохташдырылгъанды. Ахча республикалы бюджетден бёлюнгенди. Дагъыда бала туугъанда, анга банкда счёт ачылгъанды – иш хакъны эм аз ёлчеми онга кереленип.

Политика жаны бла артыкъда магъаналы ишге уа КъМР-ни Конституциясы къабыл кёрюлгенин санаргъа боллукъду. Парламентни 2-чи чакъырылыууну депутатлары республиканы жашауун белгилеген баш документни хазырлауда къадалып ишлегендиле, анга жууаплы кёзден къарагъандыла. Биринчиден, энчи комиссия къуралгъанды, ызы бла аны журукълары бла излемлери комитетледе сюзюлгендиле.

Конституциуда Къабарты-Малкъар Россей Федерацияны къауумунда праволу демократиялы къырал болгъаны жазылгъанды, аны халкъыны бирлиги, анга оноу чыгъарыуда башчылыкъ этерге эркинлик берилгени да шарт тохташдырылгъанды. Конституция битеу сюзюуледен, тинтиуледен сора 1997 жылда 1 сентябрьде къабыл кёрюлгенди.

Жамауат-политика хал ышаннгылы болгъаны бла байламлы республикада законла чыгъарыучу органда жангыртыула бардырыладыла. Алай бла Парламентни 3-чю чакъырылыуу бир палатадан къуралады. Тюзетиуле «РФ-ни субъектлеринде законла чыгъарыучу (келечиле) эм толтуруучу власть органланы къурауну битеулю принциплерини юсюнден» 1999 жылда 6 декабрьден 184-ФЗ номерли Федерал законнга келишдирилгендиле.

2001 жылда «Политика партиланы юсюнден» Федерал закон ючюне киргенди. Ол а къыралда политика системаны айныу жолун белгилегенди. Закон бла партиялагъа къадалып ишлегендиле, жаныдан излемле къатыландырылгъандыла. Республиканы Парламенти айырылгъан кезиуде уа КъМР-де битеуроссей политика партиланы 36 регион бёлюмлери эсепге тургъан эдиле, ала барысы да, айырылагъа къатышып, кандидатларыны тизмелерин кёргюзтюрге эркин болгъандыла. Алай келечилерин жаланда 6 партия хазырлагъан эди.

КъМР-ни Парламентини ючюнчю чакъырылыууну депутатларын айырыу къатыш амал бла бардырылгъанды. Башхача айтханда, 55 депутат бир мандатлы айырыу округладан, энтта 55–си уа бирикдирилген айырыу округдан сайланнгандыла. Къол кётюрюуден сора уа 55 мандат айырыучуланы беш процентинден кёбюсюню жыйгъан юч партияны арасында юлешиннгенди: РФ-ни Коммунист партиясыны (6 мандат), «Единая Россия» битеуроссей политика партияны (44 мандат) эмда Россейни аграр партиясыны (5 мандат) КъМР-де регион бёлюмлерине.

Парламентни ючюнчю чакъырылыууну къауумуна 110 депутат киргенди. Аладан 22-си профессионал халда ишлегендиле. Аны къауумуну ючюнден айтханда уа, Парламентни Председатели сайланнганды, аны юч орунбасары болгъанды, законла чыгъарыучу органда 8 комитет ишлегенди.

Дагъыда Миллетлени арасында халла жаны бла комитет да къуралгъанды. Ол а Парламентни Конституциялы органы болгъанды. Анга къабарты, малкъар эм орус миллетлени келечилери киргендиле, ол а республикада ырахатлыкъны сакъларгъа себеплик этгенди.

Комитетле бла бирге президиум да къуралады. Аны дайым да ишлериги, Парламентни ишин къурарыгъы эмда аны аллында жууаллыкълары да тохташдырыладыла. Президиумгъа комитетлени таматалары бла бирге фракцияланы башчылары эмда Миллетлени арасында халла жаны бла комитетни сопредседательлери да киргендиле.

КъМР-ни Парламентини тёртюнчю чакъырылыуу (2009-2014 жж) 2009 жылда 1 мартда айырылгъанды. Депутатланы сайлау бирикдирилген республикалы айырыу округда бардырылгъанды. Къол кётюрюуден сора айырыучуланы жети процентинден асламы ала жаны болгъан тёрт политика партия 72 мандатны юлешгендиле: «Единая Россия» (52 мандат), «Справедливая Россия: Ата журт, пенсиячыла, жашау» (9 мандат), КПРФ (6 мандат) эмда «Россейни либерал-демократиялы партиясы» (5 мандат).

Парламентни тёртюнчю чакъырылыууна 72 депутат киргенди, аладан 18-си профессионал халда ишлегендиле. Аны къауумунда энди 15 комитет къуралгъанды эмда Миллетлени ишлери жаны бла комитет да сайланнганды. Оноучу органны ючюнден айтханда, Парламентни спикери эмда аны биринчи орунбасары эмда эки орунбасары айырылгъандыла.

Сёзсюз, Парламент Къабарты-Малкъарны къыраллыгъын айнытыугъа, республиканы инсанларны эркинликлерин сакълау жаны бла праволу мурдорну къураугъа, КъМР-ни экономикасыны бла социал бёлюмюн ышаннгылы айныуына уллу юлюш кьошханды.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Жай солуу

Танышырыкъдыла, байламлыкъла тохташдырлыкъдыла

Байрым кюн Нальчикде Ата журтлуланы лагери кесини ишин башлагъанды. Быйыл ол 5 августха дери ишлерикди. Анга Херсон областьда, Моздокда, Ставрополь крайда эмда Тюркде жашагъан сабийле чакъырылгъандыла. Битеу да бизни республикада солурукъланы саны 55-ге жетеди.

Эсигизге салайыкъ, бу проектни КъМР-ни Миллетлени ишлери эмда жамауат проектле жаны бла министерствосу бардырады. Бу жол бла ол 10 кере къуралгъанды.

Лагерьни къууанчлы ачылыуу уа «Синдика» къонакъ юйде болгъанды. Министр Анзор Курашинов билдиргеннге кёре, лагерьни ишине тыш къыраллада жашагъан ата журтлуларыбыз къатышырларын излей, быйыл ала «Эльбрусоид» фондну эм МЧА-ни юслери бла анда жашагъанла бла байлашхандыла.

Сабийлени харкюнлюк программаларын былтыргъыны мурдорунда къураргъандыла. Быйыл ала Къабарты-Малкъары ариу жерлеринде боллукъдула, музейледе тарых кёрмючле бла шагъырейлериникдиле, миллет тепсеулеге да юйренирикдиле.

– Бу проектни бардыруну баш магъанасы жаш тёлюню арасында шёхлукъ, байламлыкъ тохташдыруду. Нальчикге жыл санлары 15-20 болгъан жаш тёлю келгенди. Ала бир бирлери бла танышып, бир бирлерини маданиятларын билселе, мындан ары ол жер юсюнде мамыр жашауну сакълаугъа себеплик этерикди, – деп чертгенди министр.

Билдиргенлерине кёре, министерство «Эльбрусоидни» юсю бла Къазахстанда жашагъан таулуланы келечилери да келирлерин излеген эди. Алай ол къыралдан ыразылыкъ жууап келмегенди.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Тюбешиу

Динлени араларында халланы андан ары игилендириуню амалларын сюзгендиле

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Пятигорскну бла Черкесскни архиепископу **Феофилакт** бла тюбешгенди. Сыйлы къонакъ Къабарты-Малкъаргъа иш бла келгенди. Русыну крещение кюнюне жоралан эмда сыйлы князь Владимирни хурметине архиепископ Феофилакт Прохладна районну Новополтавское элинде Князь-Владимирский храмда тёрели дин къуллугъун бардыргъанды.

Казбек Коков архиепископ Феофилактны Русыну крещение кюню бла алгъышлагъанды, аны бетинден республикада православный динни тутхаллагъа огъурлукъ бла монгluкъ тежегенди. Русыну Крещение кюню 2010 жылда 1 июньда чыгъарылгъан федерал закон бла тохташдырылгъанды.

Архиепископ Феофилакт Казбек Коковха сыйлы Серафим Саровскийни Орус Православный Килисаны эмдаржалы орденин бергенди. Бу даражалы орден бла Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Москваны эмда битеу Русыну Патриархы Кириллни указы бла саугъаланнганды. Документде айтылгъаныча, республиканы оноучусу ол саугъагъа «динле аралы келишиулюкню кючлендириу бла байламлы ишлеге уллу эс бургъаны ючюн» тийишли болгъанды.

Тюбешиуню кезиуюнде Казбек Коков бла архиепископ Феофилакт динлени араларында халланы андан ары игилендириуню, Къабарты-Малкъар Республиканы халкъларыны бирликлерин эмда къарындаш байламлыкъларын кючлендириуню амалларын сюзгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительтвосуну пресс-службасы.

Жаш музыкантлагъа – оркестр инструментледе согъууну бийик усталыгъына жетгенлеге – Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны стипендияларын тохташдырыуну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Жаш музыкантланы – оркестр инструментледе согъууну бийик усталыгъына жетгенлени - кёллендирир муратда **бегим этеме**:

1. Жаш музыкантлагъа – оркестр инструментледе согъууну бийик усталыгъына жетгенлеге - Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны стипендияларыны (андан ары жаланда стипендиялары деп жазылып къаллыкъды) хар бирин ай сайын 10 минг сом ёлчемде тохташдырыргъа.

2. Былай белгилерге:

стипендия Къабарты-Малкъарны Башчысыны оноуу эмда КъМР-ни Маданият министерствосуну кёргюзтюую бла 2024 жылны 1 январындан башлап бир жылгъа тохташдырылады;

жыл сайын стипендия алгъанланы саны 8 адамдан кёп болмазгъа керекди;

стипендиягъа жыл санлары 35-ге жетген адамла тийишлидиле;

стипендия биреуленнге бир ненча кере тохташдырылыргъа да боллукъду.

3. КъМР-ни Правительтвосу борчлу этиледи:

стипендияны юсюнден болумну къабул кёрюрге;

Къабарты-Малкъар Республиканы кезиулю финанс жылгъа эмда план кезиуге республикалы бюджетни къурай туруп, стипендияланы тёлеуге бюджет ачханы да тергерге;

стипендиягъа тийишлилени сайлар ючюн жыл сайын конкурс бардырылырын жалчытыргъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **К.КОКОВ**

Нальчик шахар, 2023 жыл 25 июль, №71-УГ

Хазырланыу

Дерсле жангыртылгъан мектепледе башланырыкъдыла

Быйыл Элбрус районну тёрт окъуу учреждениясында тынгылы ремонт бардырылады. Тырныауу шахарны 3-чю номерли орта школу да аланы санындады.

Анда халны кёрюр мурат бла Темукъуланы Асият, мектепде болуп, биригиуню инженери Тотрукъланы Рамазан бла ушакъ бардыргъанды.

– Рамазан, бу объектни ремонт ишлери къачан башланнгандыла?

– Элбрус районну эки билим бериу учреждениясыны ремонт ишлерин бардырыргъа тендерни хорлап, «Спецстройкоммуникации» ООО ССК 3 апрельден бери Быллым элни орта школунда бла Тырныауу шахарны 3-чю номерли мектебинде жангыртыу ишлени башлагъанбыз. Андан сора тамамланылыкъ жумушланы болжалларын тохташдыргъанбыз.

– Къаллай къурулуш биригиуле бла ишлейсиз?

– Фирмабызны штаты уллуду. Кёп ишлени кесибиз бардырабыз. Хар бирине жарарыкъ ишчи кереклерибиз да бардыла. Ток ызланы жангыртыуда, жылыу системаны къурауда да жумушланы кесибиз тындырабыз. Алай мекямны тышын жангыртыугъа уа аты иги бла айтылгъан, аламат иш сынамы болгъан фирманы чакъыргъанбыз. Ала жууаплы толтура турадыла ишлерин.

– Къурулушну бардыргъан тынч тюйюлдю, бютюнда бусагъат заманда. Материалланы багъалары хар кюнден кётюрюледиле. Анга кёре къоранчларыгъыз алгъындан белгиленнген ёлчемле бла келишемидиле?

– Биринчиден, контрактха кёре 3-чю номерли школгъа деп, 79 миллион бла жарым, Быллымны школуна уа 28 миллион сом бёлюнгенди. Бу ёлчемле юсюйюздеги жылны биринчи кварталында къабыл этилгендиле. Биз а ишлени экинчи, ючюнчю кварталда бардырабыз. Аны себепли материалланы багъалары сюйгенибизча болмайдыла. Алай фирма кесини ишин тохтаусуз бардырады. Тынгылы сертификатлы керекле алынадыла. Бу ишде ол бек магъаналыды.

Ахыры 2-чи бетде.

Акъ халатлыла

Саулукъ сакълауну башха-башха бёлюмлерин сайлап, алада билимлиликлери, окъуулулукълары, жамауатыбызгъа къайгъыруулукълары бла айырмалы болгъан жашларыбыз бла къызларыбыз асламдыла. Гидайланы Марат да аллай жашларыбыздан бириди.

Ишин инсанлагъа сюймеклик бла сайлагъанды

2 бет

Къадар

Нальчик шахарда жамауатха социал жаны бла къарагъан арада таматаланы эм сакъатланы жумушларын тамамлагъан бёлюмню таматасы Чочуйланы – Газаланы Жансурат ахшы адамды, чынты таулу тиширыуду. Баш иеси Чочуйланы Руслан ФСИН- ни ишчисиди, майорду.

«Адамлыкъ барды дунияда»

3 бет

Эсде тутуу

Болатланы Мажмудинни къызы Людмила таулу тиширыуладан биринчи болуп алгъанды художестводу бийик билим. Ол туугъанлы бу кюнледе 75 жыл болады.

Усталаны ханс басмаз жоллары бла

4 бет

Дерсле жангыртылгъан мектепледе башланырыкъдыла

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Чырмау недеди десегиз, белгиленнген кёп жумушла чыкъгъанды. Ол чыракъланы, ток ызланы, жылыу берген, канализация системаланы да жангыртыуду. Алай аласыз ишни андан ары бардырыр онг жокъду. Аны себепли фирма кёп ишни кеси амаллары эм кюсю бла тындыргъанды.

– Белгиленнген ахчаны къаллай бирин хайырланнгансыз бюгюннгю кюнгге?

– 95 процентин, дерге боллукъду. Алай ишлени да аллай бири жалчытылыннганды. Бюгюнлюкде школну ичинде окъуу классла хазырдыла, аш-азыкъ жараштырылгъан, сабийле ауузланнган отоула да битиндиле. Ариу боялып, оборудованиясы да салыннганды. Энди таптаканы жараштыра турабыз. Школну мекямы уллу болгъаны себепли, кёп кюч салыгъа тюшгенди. Ишчиле эки сменде эрттенликде алтыдан башлап, ингириликде онбирге дери тохтамай ишлейдиле.

Дагъыда тырныауузчу жаш тёлюге да, жай солуулариада келип, заманларын бошуна кетермей, ишлеп, хакъ алыр онг къурагъанбыз. Онбешге жууукъ жаш урунуды. Хакъларын тыймай, заманында керекли классича алгъанлары ючюн да бек ыразыдыла. Былай тири ишлеуде, объектни бир 10 кюннге хазырлар умутлубуз.

– Мекямны тыш кёрюмдюсю къаллай боллукъду? Арбазын тапландырыу бу проектге киремиди?

– Алгъындан, жаланда тазалап, бояп кюоргъа ол келишим болгъанды. Сора Элбрус районну администрациясыны таматасыны къуллугъун толтургъан Сотталаны Къурман бла кезиулю кенгешибизде мектепни ал бети андан узакъ болмай орналгъан эм тынгылы ремонт этиле тургъан Маданият юйню тыш кёрюмдюсю бла келиширге кереклисин тохташдыргъанбыз. Андан сора Къурман Сейитович Жарыкъландырыу эм илму министерство бла ол энчиликни сюзюп, республиканы Башчысы Казбек Коков бла да кенгешин, мекямны эрттегили сыфатын бузмай, бир архитектура къауумгъа сыйынырча, аллай материал бла тышлай турабыз. Заказчыла да ыразыдыла.

Арбазны тапландырыу ишле уа бизни боюнбузда тюйюлдюле. Алай биз аны да болгъаныча къоймакъ. Фирманы къолайына кёре тап халгъа келтирирге келишгенбиз. Артда уа администрация къоранчларыбызны къайтарыргъа айтханды. Бусагъатда ол ишле къыстау бардырыла турадыла. Ишни башында бек жууаплы къурулушчу Шауталаны Ахмат тургъаны себепли, не жаны бла да тынгылы болгъанына ишеклик жокъду.

– Быллымны школунда хал а къалайды?

– Кертисин айтханда, бек осал эди. Биринчиден, сабийлени быллай школгъа жюрюп, окъуучуларны бизни бек жарсытханды. Алай билген амалыбыз бла, аны республиканы эм иги школларындан артха къалмаза этергге кюрешебиз. Бюгюнлюкде, отоуланы башлары тап этилгендиле, къабыргъалары тюзетилгендиле, полларына ламинат эм керекли жерледе уа иги плитка салыннганды. Жылыу баргъан быргъыланы саулай алышханбыз.

Материал сайлауда да ялни администрациясыны таматасы бла, школну коллективи бла да кенгешгенбиз. Аланы окюларына кёре алынгнганды хар зат да. Кеслери ыразы болурла деп ышанабыз. Мекямны тышы да ишлене турады. Былай къарагъанда, къурулу ишлени 95 проценти мында да тамаманнганды дерге боллукъма. Бу объектни да 10 августа хазырлар умутдабыз.

Фирмабызны таматасы Жангоразланы Ислам, жаш эсе да, башды. Хар тутхан ишибизни тынгылы этилирин излейди. Ашыгъыргъа, неда учузракъ материалланы хайырланыргъа къоймай, ма бу школланы кеси жокълап, алай кетеди. Аны себепли, Аллах айтса, бийыл мингден аслам сабий ариу, жылы, жангыртылгъан мекямлагъа сюйюп келирле эм иги окъурла деп ышанабыз.

– Ишигизде сизни къууандыргъан не затды?

– Биринчиден, районну администрациясыны башчысына жюрегимден ыспас этерге сюеме. Нек десегиз, уллу кёллю болуп къалмай, хар кюндеи, сагъат жетиде келип, ишлени къалай этиле тургъанларына къарайды, небиз кем болгъаныча уллу зс бурады. Жаланда аны ётюрлюгюню бла, районну болумуна кёл салыууну, жарсыууну хайырындан быйыл анча мекямны тынгылы ремонту жалчытылгъанды. Ол бек махтаулуду. Биз, не соруу бла барсакъ да, амалла излеп, табып, бизни бла тюз келишим этгенди. Сау болсун!

Дагъыда, школну таматасы, Любовь Шарафиевна мени эсимде керти да ишин сюйген, анга саулай жюреги бла берилген таматача къалыкъды. Эртген сайын келип, кече белине дери хар жерни жокълап, айтханыбыз бла келишип, алай ишлегенди. Сабийлеге терен сюймеклигини шартыды ол.

Хар адам да тутхан ишин тынгылы жалчытса, жашау игиге айланыр деригим келеди.

Акъ халатлыла

Ишин инсанлгъа сюймеклик бла сайлагъанды

Саулукъ сакълауну башха-башха бёлюмлерин сайлап, алада билимлиликлери, окъуулукълары, жамауатыбызгъа кьайгъырыулукълары бла айырмалы болгъан жашларыбыз бла къызларыбыз асламдыла, къудуретни ахшылыгъындан. Биз да аллай адамларыбызны барлыкъларына къууанабыз, керек кюнде ёз саулугъубузну, жууукъ-ахлуларыбызны саулукъларын да алагъа ышанабыз.

Ол себепден а КъМКъУ-ну медицина факультетини багъыу иш бёлюмюн, интернатураны, ординатураны, аспирантураны да кесибизни республикада окъуганды. Студент кезиуюнде хирургиядан дерслери больницаны къан тамырла бёлюмюнде озгъанында ол белгили хирургла Бапыналаны Маратны, Сулейман Хавпачевни, Ахмед Асланову да къалай ишлегенлерин, аланы къаллай усталыкъ даражалары болгъанларын да кёре, кесине энчи усталыкъгъа хирургия ызны сайлагъа кёлленнгенди. Марат Кемалович а, таулу жашны хунерлилигин эслеп, аны жаралагъа байлау салыргъа, операциялагъа къатышыргъа чакъырып да тургъанды.

Гидай улу аспирантурану бошап, «Формирование артерио-венозных фистул при хронической критической ишемии нижних конечностей» деген темагъа кандидат диссертациясын да хазырлагъанды. Аны илму башчысы уа медицина илмуланы докторуду, профессор Ахмед Зонович Асланову.

Тогъуз жылдан бери терк болушлукъ берген хирургияда ишлей, Марат кёплени жанларын сакълай, жашауларын къутхарып къалыуугъа юлюшюн къошханлай, саусузланы кеслеринден, аланы жууукъларындан да ыразылыкъ тапханлай келеди. Операциялары жетишимли болуп баргъанлары ючюн а къадарына ыразы бола, кесин насыплыгъа санайды.

Аллай эсе да, эм алгъа этген биринчи операциясын а биогюн да унутмайды. Анга кьыйын авариядан сора жаш адамгъа къарагъса керек эди. Жарсыугъа, аны эки аягъын да кетирирге тюшгенди. Аллай болумдан сора сайлауундан ёнгелемей, мен болушмасам, ким этерикди да деген сагъыш бла дагъыда ишлерге талпынгнанны уа таза да жигитликге санагъра болукъду деп келеди кёлюбюзге.

Анга дагъыда онбеш сагъатны не ары, не бери бурулмай, олтурмай, башхача айтханда уа, аз да жеринден тепмей, этерге да тюшеди операцияланы. Сёз ючюн, аллай тохтамай бардырылгъан операцияны профессор А.Асланов бла бирге ишлеген кезиулеринде анга бир таулу адамгъа этерге тюшгенди.

– Операциягъа бара туруп, къоркъама десенг, сен аны эталлыкъ тюйюлсе, аланы уа хар бири да бирча болуп да бармайдыла. Сёз ючюн, бош аппендицит окъуна. Аны себепли хар жолдан бир жангы затны да кёресе, юйренген да этесе.

Къолунга скальпельни алсанг, сени акъылынг, сагъышынг да ол саусузда, аны болуму бла саулугъунда болургъа керекдиле. Терс болургъа, халат иерге ахырысы бла да зркинлигинг жокъду. Сен аны жанын къалдырып, жашаугъа къайтханын, адамларны къууанганларын да кёрюрге итинирге керексе, – дейди кеси уа ишини юсюнден хапарлай.

Ол дагъыда хирургну психолог бла тенглешдиреди. Ариу сёзню да саусузгъа багъыуда кесини магъанасы болгъанын, ол да дармандан кем болмай жарагъанын чертеди. Аланы хар бирини да кьыылыгын билип, жанларын кьыйнамай сёлеширге кереклисин да айтады. Адамны саулугъун игилендиргенин кёзлери бла кёрюп, анга къууанганыны багъасы болмагъанын да.

Ишде смени бошалып, энди юйге кетерге хазыр болуп тургъанлай, бауурлары, талакълары атылып, авариядан дагъыда башха хата жетип, адамланы келтирип къойгъанларды да болуччуду. Алагъа къарамай, операциягъа къатышыргъа керек болса, анга кесини юлюшюн къошмай, айхай да, Марат кеталмайды. Алай эсе да, солугъан кезиую болуп, бир кюнню ишге бармай къалса, кесине не эсе да бир зат жетмегенча болуп тургъанын да жашырмайды. «Саусузла тохтамай, кече-кюн демей келип тургъанлыкъгъа, алагъа болушлукъ этген да кьыйын болгъанлыкъгъа, ишими сюеме, адамны операциядан сора болуму, халы игиленнгенин кёрсема а, а врач усталыкъны тюз сайлагъанма деп, алай сагъыш да этеме»,–дейди андан ары ушакъ нёгерим.

Айхай да, аны биз айтмасакъ да, белгилиди Маратны усталыгъы кьыйын болгъанын. Ол Нальчикге Бабугентден жюрюп ишлейди. Энде, юйде не жумуш болса да, аланы барысына да къарагъра хазырды. Жигер таулу жашлача, бичен да чалады, юйюрде малла да тутадыла, бахчагъа да къарайдыла.

Ишден бош заманы къалса уа, табийгъатда, суу жагъасында сабийле бла солургъа сюеди. Къудуретни ахшылыгъындан, юйдегиси Къулбайланы Заира бла эки жашчыкъ бла къызчыкъ ёсдюреди. Анасы Хуболланы Захида бла атасы Ибрагим, къарындашлары Алим бла Азнор къатында болгъанлары кюч-къарыу бере, кесин насыплыгъа санайды. «Заман» газетни да юйюр хар заманда да жаздыртады.

Айхай да, хирургия бла байламлы журналланы, башха иязиланланы окъугъанлай, жангы амаллагъа, мадарлагъа да тюшюнгенлей турады. Бу жолну сайлагъанны жашаууну асламысы больницада, саусузлагъа къайгъырыулукъда озгъанын айта, хирург болургъа излеген жашланы бла къызланы эринмезге, медицинаны сюергге, сайлаулариына кертичилей къалыргъа да чакъыярда.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Белгилеу

Жерлешибиз айырмалыгъа саналгъанды

Билдиргенибизча, тёрт кюнню ичинде бизни республикада «Профессионалла-2023» деген регионга аралы эришиуле баргъанды. Ол-ган байрым юн ол жетишимли бошалгъанды эмда къууанчлы халда Нальчикде Сабийлени эмда жаш тёлюню республикалы юйюнде жабылгъанды.

«Промышленный терек бахчачылыкъ» жаны бла регионла аралы битеуроссей чемпионатда биринчи жерге бизни жерлешибиз чыкъгъанды. Ол Урван районда Б.Г.Хамдохов атлы Къабарты-Малкъар агропромышленный колледжни студенти Владислав Мариовду.

Хорламы бла жашны КъМРни жарыкъландырыу эмда илму министри Анзор Езаов алгъышлагъанды, сертификат эм сыйлы саугъа да бергенди. Сертификатлагъа уа чемпионатха къатышхан башхала да тиймиши болгъандыла.

«Профессионалла» къымылдауну арасын айнытыу жаны бла эксперти, бёлюмню таматасы Михаил Гайдаев, Москвадан келип, чемпионат къалай баргъанына къарагъанды эмда аны къуралыу халын бек жаратханды. «Бу эришиулеге мындан ары бютюн аслам жаш адам къатышырыгына, жетишимлиле андан да кёп боллукъларына ийнанама. Дагъыда бу колледжде окъугъанланы усталыкълагъа биийк даражада хазырлагъанларын да белгилерге сюеме. Сау болугъуз. Келир жыл да чемпионат мында бардырылыгъына ишексизме», – деген-ди къонакъ.

Чемпионатха къатышханланы дагъыда башхала да алгъышлагъандыла.

Сабийлени эмда жаш тёлюню чыгъармачылыкъларыны республикалы арасына жюрюп, жырларгъа тепсерге юйренгген къызла бла жашла, той-оюн къауумла да чемпионатны къууанчлы жабылыуу эсде къалырча да этгендиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Шимал Кавказ кюн сайын

Ислам жорукълагъа кёре

Федерация Совет тёрт регионда, ол санда Чеченде бла Дагъыстанда, ислам банкингни сынау халда кийириую юсюнден законну къабыл кёргенди. 1 сентябрьде ол кючюне кирликди. Анга кёре Башкъортостанда, Татарстанда, Чеченде бла Дагъыстанда эки жылгъа – 2023 жылны 1 сентябринден 2025 жылны 1 сентябрине дери - партнёр (ислам) финансированияны право низамын сынау халда тохташдырыргъа белгиленеди. Болсада ол болжалны РФ-ни Правительствосу Россейни Банкы бла бирге созаргъа, сынауну бардырыуну тийрелерини тизмесин а кенгертирге боллукъду, -деп билдиргенди ТАСС.

Эсгертиу: ислам банкинг – ол ахча бла байламлы ишлени исламны мардаларына кёре бардырыуду. Алай бла, процентле тёлеу (риба), гуррушалыкъ чыгъаргъан ишле бардырыу (гарар), экономиканы бир-бир бёлюмлерине, ол санда ахча кьытыу бла байламлы оюнлагъа, тонгуз этни жараштырыугъа, эсиртиучю ингиле, тютюн, аскер сауутла, алагъа керекле чыгъарыугъа, ахча бла себеплик этерге эркин этилмейди. Ислам банкинг тамамлагъан жумушланы асламысы ёнкючню аз-аз тёлерча бериу, лизинг, ахча бла къошумчулукъ этиу бла байламлыдыла.

Гара суула чыгъарыуда – алчы

Къарачай-Черкес Россейде гара суула чыгъарыу жаны бла алчылыкъны тутуды. Россгатны тергеулерине кёре, республикада быйылны биринчи жарымында гара сууладан 320 миллион литрден аслам чыгъарылгъанды. Ол а быйтыры бу кезиуюнден эсе 1,6 кереге кёпдю.

КъЧР-ни Башчысы Темрезланы Рашид белгилегенича, Къарачай-Черкесни предприятиялары халкъла аралы эмда битеуроссей конкурслада бла кёрмючледе алчылыкъны кишиге ычхындырмайдыла, ала чыгъаргъан гара суула уа бек бийик экология излемлеге келишедиле. «Республика гара суула чыгъарыу жаны бла беш алчы регионну санына биринчи кере кирмейди: быйтыр экинчи сыйлы жерни алгъанды. Аны регионну промышленностун ойнатыуну жолунда алгъа улу атлам этилгенге саналыкъ. Республика быйыл Промышленностьну жылын белгилегени бла байламлы бу бёлюмге бютюн уллу зс бурлукъдуу»,- деп къошханды ол.

Кадыров атлы стипендияла

Ахмат Кадыров атлы регион жамауат фонд Гвинея Республикадан келип, Чеченни вузларында медицина жаны бла билим ала тургъан 10 студентге стипендияла тохташдырыргъа мурат этеди. Чеченни Башчысы Рамзан Кадыров телеграм-каналда жазгъаннга кёре, Россей-Африка форумну кезиуюнде Хадижат Кадырова (Грозный шахарны мэриясыны школгъа дери билим бериу департаментини таматасы эмда Чеченни башчысыны къызы – Ред.) Гвинея Республиканы келечилери бла тюбешгенди эмда аны юсюнден сёлешгенди. Ол дагъыда алагъа регионда «Чеченни сабийлери- Африканы сабийлерине» деген жандауурлукъ иш болжалсыз халда бардырылгъанын билдиргенди.

Жилеклени байрамы

Кисловодскда жилеклени фестивалы озарыкъды. «Кёп да бармай Ленин проспект харбызланы 3D майданына айланырыкъды. Ставропольны фермерлери жайда адамла артыкъда сюйюп ашагъан жилеклени тюрлю-тюрлюлеринден 50 тоннадан аслам келтиррликдиле», – деп билдиргенди шахарны администрациясыны башчысы телегран-каналда.

Къонакъланы мастер-классла, тюрлю-тюрлю оюнла, харбыз, мороженое да сакъларгъа. Алай байрамны бек баш жилеги уа харбыз боллукъду. «Фестиваль 11-13 августа озарыкъды. Анга келгенле тузлаллнгган, къуурулгъан, жангы харбызланы да тотуларын кёрлюкделе. Ашхоз устала уа бу жилек къошулуп этилген таллы затла бла къууандырлыкъдыла. Харбызланы къабукъларында ишленген суратлагъа да эс бурулмай къаллыкъ тюйюлдю», - дегенди Кисловодскны башчысы Евгений Моисеев.

Эрттегили къалаланы къайтарыугъа юлюшлерин къоша

"Быйыл 25 июльдан башлап 3 августха дери Шимал-Кавказ федерал округну тёрт регионунда "Маяки дружбы. Башни Кавказа - 2023" деген ат бла миллетле аралы келишиулюкню 6-чы халкъла аралы волонтёр проектни бардырыллыкды. Анга Россей Федерацияны тюрлю-тюрлю регионларыны келечилери – битеу да 45 адам кеслери ыразылыкълары бла къатышырыкъдыла", - деп айтылады проектни пресс-службасыны билдириюнде.

Проектни къуурулгъан халда ачылыуу Шимал Осетия – Алания Республикада болгъанды. Волонтёрла юч къуурулгъа бёлюннгендиле. Аладан бири - "Кюнакъла" – Шимал Осетияны Алагир районунда Хурумовланы тукъум къаналарында, "Къушла" уа Ингушетияны «Харп» комплексинде ишлерикдиле, «Таулула» деген отряд а Дагъыстанны Эски Хиндах айланда белгиле бериучю къалауур къаласына барлыкъдыла.

Закийге уллу хурмет этип

Москвада «Край любви мой Дагестан» деген проектни кёрюзтююю болгъанды. Ол совет эмда россейли поэт, публицист эмда политика къуллукъчу Расул Гамзатовну 100-жыллыгъына жораланнганды, деп билдиреди ТАСС-ны корреспонденти.

Проектни мураты закий поэтни чыгъармасы, Дагъыстанны халкъларыны адеттёрелери бла да не къадар кёп адамны шагъырей этиую. «Бирле назмуланы биринчи кере окъурла, башхала тамашалыкъ Дагъыстанны суратларын кёрюрле, ол затланы эшитип, кёрюп да бу сейир жерге учарыгъа сюйгенле да табылырла", - дегенди Моданият башламчылыкъланы президент фондуну баш директору Роман Карманов проект бла шагъырейлениуге аталгъан пресс-конференцияда.

ЮСЮПЛАНЫ Галина хазырлагъанды.

Итинчилюк

Билим таудан аудурур

Бизни тёлюде бийик билим алыргъа башха шахарлагъа кетип айланнганла шёндюден эсе аз эдиле. Ата-аналарыбыз хар сабийни бийик билим алыр ючюн нелерин да аямагъандыла, аллай жаным тюпленриндеи узакъгъа кетип айланырыкъларын сюймегендиле. Энди бизни тёлюден туугъанлагъа, тыш къыраллагъа барып окъусала да, киши жукъ айтырыкъ тюйюлдю. Ол неди, сабийлери окъугъан кезиуге башха шахарлагъа кетип тургъан кёп юйюр бардыла.

Цийкъанланы Зейтунну къызы Лейля, Нальчикде 5-чи номерли мектепни алтын майдалгъа боллагъанлай, Москвада Халкъланы шуёхлукълары университетге киреди. Быллай сайлауну тынгылы билим алыудан сора да, башха сылтауу да болгъанды. Къызны атасы аллындан да Москвада ишлей эди. Анасындан гитчелигинде ёксюз къалгъан къызны ол сайлаууна жууукълары бирча ыразы болгъан эдиле.

Таулу къыз къыралны ара шахарында студент болгъан биринчи кюнюнден окъуна окъууугъа кёл салады. Билим алыргъа итинген а жарыкълыкъгъа чыкъмай къалмайды. Биогюнлюкде университетни тёрт курсун бошап, окъуун магистратурада бардырыргъады мураты.

«Анда белгилеринг а школдача болмазла»,– деп, ойнап сорама. Къыз да алыкъын бир тёрт алмагъанын айтады. Тёрт жылны ичинде къуру бешлеге бергенди экзаменлерин.

Окъуу бла чекленип къалмай, къыралны Табийгъат байлыкъла эмда экология министерствосунда ишлейди. Бу ведомствону тизмесинде болгъан предприятияла хауагъа къаллай бир кир затла жибергенлерин тинтеди нёгерлери бла бирге. Ала ол ишлерин «Таза хауа» Битеуроссей проектте кёре бардырадыла. Бери университетде биргесине окъуганла, таулу къызны окъуугъа берилгенин кёрюп, алай чакъыргъандыла.

Лейляны аспирантурагъа кирир мураты барды. Илму иши да экологияны юсюнден боллукъду. Ол кир-кипчикни айырып, экинчи хайырланырчаларын этген завод бизни республикада да болса сюеди.

Университетни атына кёре мында студентле кёп къыралладан келип окъуйдула. Лейля бла общежитни бир отоуунда Алжиридеи Линда Желяль жашайды. Студент къызла бирге жарашып турадыла. Миллет ашлары бла бир-бирлерин къууандыргъан тёрелери да барды.

Лейля суратлау литератураны китапдан окъургъа бек сюеди японлу, испанлы жазыучуланы чыгъармаларын бютюн бек жаратады, алай кесибизни жазыучуларыбыздан да къачхан жери жокъду.

Лейля Москвада юристле хазырлагъан Кутафин атлы къырал университетде (МГЮА) окъуй тургъан гитче къарындашы Исламгъа да кёз -къулакъ болгъанлай турады. Метрону бир ызыны эки къыйырында тургъан къарындаш бла эгеч бош заманларында музейлеге, театрлагъа барыргъа да ёчдюле.

Былача, окъуугъа берилген жаш адамлагъа тюбесенг, ёхтемленнген, къууаннган да бирча этесе. Тышында бийик билим ала тургъан башха таулу сабийлени да этген муратлары толсунла.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

2023 УСТАЗЫНЫ БЛА НАСИЙХАТЫНЫ ЖЫЛЫ

Билгенлерин жангы тёлюден къызгъанмагъан къарындашла

Ахметланы Локъман

Устазны жылында хар бирибиз да жашауда тюбеген кёп ахшы адамларбызны эсгеребиз. Жашау жолубызгъа тюзетген устазларыбызгъа айталмай къалгъан ыразылыкъ сёзлерибизни къатлайбыз.

Биринчи мен да школгъа барама деп сюелгенимде, жаланда алты жылым болгъаны бла байламлы, эртеди деп къойгъан эдиле. Сора жууукъ да болгъан, къоншуда жашагъан ыннан тилейме. Ол а, Жолайланы-Мусукаланы Аклима, жаннет тёрлеринде болсун, сабий деп да къарамай, къолумдан тутуп элтген эди – жаланаякъ, къолумда да резин топчугъум бла. Биогюн ызы къалмагъан бир къатлы школну сол жанында отоугъа киребиз. Анда уа ыннаны аллына директор келеди – Ахметланы Хасанбийни жашы Локъман. Таматала ушакъ этедиле да, мени бир кесек заманнга алыргъа дейдиле, эригир да, тохтар деп. Артда кеси да сагъныныуу эди ол сунгнача болмагъанын келишимлери.

Локъман Хасанбиевич 1930 жылда Кёнделенде туугъанды. Онюччыллыкъ сабийлей тюшгенди киши жерине. Аны юйюрюн кёчгюнчюлюкде Кыргызстанны Джалал-Абад областыны Сузакъ районуну Молотов атлы колхозуна элтгендиле. Юч айдан кёп кётюралмагъанды хауасын юйюр тамата. Ол ауушун, алай бла аны орунун Локъманнга алыргъа тюшгенди. Ол анда, хар бир башха кёчгюнчюча, колхоз сабанлада, маллада да урунгъанды. Бир кесекден трактористге окъургъа онг чыгъып, ол курсланы да бошагъанды. Баям, ол да болушхан болур эди баш тутаргъа кыйын жыллада.

1948 жылда, сюргюнчюле бир кесек аягъы юслерине тургъанда, Локъманнга да окъуугъа жол ачылып, ол Джалал-Абадда педагогика училищеге киргенди. Юч жылны ичинде «беш» белгиден башха алмагъанды. Ол окъуу юйню айырма бошап, алай къайтханды элге. Аны ол кюнледе окъуна Молотов атлы колхозну школуна директор этип салгъандыла. Ата журтха къайтхынчы, Ахмет улу ол къуллукъда ишлепт, устазлыкъ да этип тургъанды. Аламат коллективв къурагъан эди ол анда. Жаш устазгъа, директоргъа намыс-сый уллу эди. Туугъан жерине тёбтерегинде, кёп кюрешгендиле анга анда къал деп, алай анча жыл термилген муратындан айырылалмагъанды Локъман.

Кёнделен уллу элди. Эллиле сюргюнден къайтып келгенлеринде окъуна, эки школ ишлеп башлагъанды анда: сегизжыллыкъ бла онбижыллыкъ. Локъманны сегизжыллыкъ школгъа тамата этгендиле. Ол анда 1957 жылдан башлап 1980 жылгъа дери директор болуп тургъанды, тарыхдан дерсле бергенди. 1975 жылда школну онжыллыкъ этгендиле.

Ал жыллада бир да кыйын эди, устазла жетишмей, сабийлени окъуу классларгъа сыйындыралмай. Эсимдеди, Маглуланы Кизиканы юйю школ артында тура эди да, сабийлени бир бёлеги анда окъугъанларды. Эки жылдан андан ёргерекде уллу школ ишленген эди. Аны къурулэшуна Локъман кимден да сакъ болуп, алай ишленген эди ол, уллу классларды, терезелери бла.

Айхай да, окъургъа алай жан атхан Локъман билимни андан ары ёсдюрюуню къайгъысын кёргенлей тургъанды. Тюз да онг чыкъгъанлай, ишинден айырылмай, Къабарты-Малкъар кыырал университетни тарых-филология факультетине кирип, аны 1965 жылда бошагъанды.

1964 жылда анга «КъМАССР-ни сыйлы устазы» деген даража берилгенди. Андан сора да, ол «Халкъны жарыкъландырыуну отличниги», «Урунуулу ветераны», «Социалист эришиунню алчысы» деген белгилеге, Коммунист партияны Къабарты-Малкъар обкомуну, РСФСР-ни бла КъМАССР-ни жарыкъландыру министерстволарыны, РСФСР-ни бла КъМАССР-ни билим бериуде ишлегенлени профсоюзларыны, Бийик партия школу, башха илму, билим бериу учреждениялары да махтау къагъытларына тийишли болгъанды, район, эл советлеге депутатха бир ненча кере айырылгъанды.

Ма аллай – окъутхан сабийлерин сюйген, аланы жетишимлерине къууанган, ата-аналаны ыразы этген, жарашылуу директорубуз болгъанды бизни.

Ахметланы Нажмудин

Аны кичи къарындашы Нажмудин да, устаз, 1983 жылдан башлап къуум жылны Кёнделенде 1-чи номерли школгъа таматалыкъ этгенди. Ол 1934 жылда туугъанды. Сюргюнде школчулагъа окъуу юйле эшиклерин ачып юйоймагъандыла тюз да ары бергъанлай. Эки жылдан берилгенди алагъа аллай эркинлик. Беш классны Нажмудин жашагъан эллеринде бошагъанды. Артда уа Киров атлы къоншу колхозгъа жюрюгенди.

Ол да тамата къарындашы ызы бла бергъанды: 1950 жылда Джалал-Абадда педагогика училищеге киргенди. Аны айырма белгиле бла бошагъанды. Аллай диплому болгъан жаш адам, совет къыралны ол замандагъы законларына кёре, экзаменсиз кирирге боллукъ эди къыралны къайда да биийк билим берген юйюне. Нажмудинни да бар эди уллу умуту – физикадан, математикадан устаз болургъа сюе эди. Алай кёчгюнчю болгъаны ючюн, жолу ачыкъ болмагъанды – элден чыгъып, окъуугъа барыр ючюн комендантдан эркинлик къагъыт алырга керек эди. Ол аны берирге унамай, узакъ созаа башлагъанда, Нажмудин, окъуугъа кеч къалмаз ючюн, Ферганагъа кеси къачып кетгенди. Алай анда аны – кёчгюнчюню – ким сакълай эди?

Фергананы педагогика институтуна келип, аны физика-математика факультетине къагъытларын береме дегенде, декан аланы алыргъа унамагъанды. Сылтауу – жаш комендантдан эркинлик къагъыт кёргюзталмагъанды. Ол заманда, бир иги адамда юйретип, Нажмудин институтну ректоруна кирип бергъанды. Ол а бир аламат адам кёре эдим, мудах кёзлю жашны къагъытларына къарап, кеси бла бир кесек ушакъ этип, не болса да, аны окъуугъа алыргъа деп оноу этгенди.

Башында айтылгъан институтну Нажмудин Хасанбиевич 1959 жылда тауусханды. Ата журтха да андан сора къайтып келгенди. Урнуу жолун туугъан элинде математикадан утаз болуп башлагъанды. Кёп жылланы ичинде сабийлени окъутуп тургъанды. Хау, устазлыкъ ишинден сора да, ол директорну окъуу жаны бла орунбасары болуп да ишлегенди. Кеси таматалыкъ да этгенди школгъа. Бетсиниу, адамлыкъ ышаналары къайда да анга адамланы ыразылыкъларын альыргъа болушхандыла. Он биличилли адам, жашауу келгенде, Къуран окъургъа юйренип, дин жаны бла да кёп жарагъанды эллилерине. Биогюн солудады.

Эллерине-жерлерине, адамларына, халкъыбызны тамбларгы кюнюне алай керти къуллукъ этип келген къарындашланы ыразылыкъ сёз бла артыкъ кёп къуандыралмагъан эсек да, ала бла ёхтемленебиз, аладан биогюн да юйренебиз жашаргъа.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Адабият

Заман бла бирге атлаялабызмы?

Киши тыялмагъан, къолгъа жыялмагъан заман жашау чархын буруп барады, тарыхыбызны бир детин жаба да, бирсинача. Жазыучу ани эсде къалдырыр борчну алады кесине. Ала экиси да бетден-бетге къарайдыла бир бирге. Хар бир къалам алгъанны бир бирге ушамагъан, ушагъан да суратлау кючю, суратлау оюму бардыла. Жазыучу дунияны кёзге кёрюнмеген жолларында жолоучуду. Минг-минг жыллагъа алгъа да элтир, артха къайтып, теренледен адам улуну биринчи кюнлеринден да сёлешир.

Заман жазыучуну таргъа тыйгъан, анга саясат борчла салгъан кезиуле да болгъандыла бизде. Анга хар ким бети бла жууаллагъанды. Биогюн а ол болум не халдады? Киши кишини аны жаз, муну жаз деп, юсюне сюелмейди. Жазгъаны ючюн хар ким махтау илзейди ансы, сибирьлик сынарма дегенча къоркъуу жокъду. Не да жаз, эркинсе. «Жазыучула кёп, окъуучула аз дуниягъа жетгенбиз», – деп жарсыйдыла бирле. Башхала уа: «Къайдадыла жаш жазыучула, адабиятыбызны айнырына юлюш къошарыкъла?» – деп, анга къайгы этедиле. Юзюлюп барады ол тёрели байламлыкъ.

Бирде Тёппеланы Алим бла ушагъыбызда анга алай соргъан эдим: «Алим, малкъар адабият айныу жолунда не чеклеге жетгенди?» – деп. Аныангылауу болмагъанча уллу эди ол затладан. Алай жууап берген эди: «Къуралгъан адабиятланы жылларын ёмюрле бла санай эсек, бизни адабиятыбыз кысхса заманны ичине жазылуу да болургъа, суратлау усталыкъгъа да жетишгенди. Ол дуния магъанасы болгъан, башха миллетледе, башха жерледе жашагъан адамла да сынагъан къууанч, жарсыу, башха сезимлени суратларгъа, аланы юслеринден сагъыш этдиргге, ол затлагъа багъа бичерге, соруула салырга да жетишгенди. Бюгюнлюкде дей эсенг а, мен аны жаш, женгил, хар затны да этерге талпыгъан, учунуп, сезими не бийикни да алырма деген заманда уллу бийикликте секирип, экинчи аллай бийикликни сыналямай тургъан спортсменнге ушатама».

Ол халдан чыгъар ючюн не этерге керекди? Баям, эс жыярга, жазаргъа. Бу болумгъа эс бурургъа тийишлиди барыбызгъа да. Хау, жазадыла, алай, кёп окъуп, уллу поэтлерибизден юйреннгенле, аланы ызлары бла баргъанла аздыла. Бу болумну тюзетирге сюйюп, баям, «Къайсыннга жюз атлам» фондну председатели Тетуланы Хадис тёрели «Алтын къол» фестивалында Ата журтха, таулу юйге, усталыкъгъа аталгъан назмуланы жазгъанланы эришиулерин бардыргъанды. Алты адам тийишли болгъандыла Хадисни саугъасына бла махтау къагъытларына. Аладан бир къауумуну назмусу бла сизни да шагъырей этейик.

***РАХАЙЛАНЫ Аминат**, **Кючмезланы Хакимни къызы**, ана тилибизде, орус тилде да бирча жазады назмула. Кёчюрмечилик иш бла кюрешеди. Ол Герпегежде туугъанды. Къабарты-Малкъар къырал университети орус-малкъар бёлюмюнде окъугъанды. Аны бошагъанлы къыркъ жылдан атап, Прохладна районда Заречный элде малкъар тилден дерсле берип турады.*

ТАУЛУНУ ЮЙЮНЕ ЖОЛОУЧУЛУКЪ

Билемисиз, сабийле,
малкъарлыла
Эртте-эртте къалай
жашагъандыла?
Къаллай юйле салгъандыла
жашаргъа?
Ненча жюз жыл бола
болур алагъа?

Да, келигиз, жолоучула
болайыкъ,
Ата-бабаларыбызны
жокълайыкъ,
Атланайыкъ биз алагъа
къонакъгъа,
Тюз бергъанча бир
сейирлик жомакъгъа.

Таулу ташсыз болмагъанды
ёмюрде.
Хар бир ташны ариу салып
бир бирге,
Таш устала ишлей эдиле
журтла,
Ёмюрледе оюлмайын
турлукъла.

Эшик ачып, босагъадан
атласанг,
Салам берип, тёгерекге
къарасанг,
Сен кёрюксе эркин, таза
отоуну
Ортасында сел жангган
сыгын отну.

Тыпыр ташла отну алып
къуршоугъа,
Тютюню да ожакъ бла ёрге
чыгъа,
Уллу къазан асылгъанды
сынжыргъа –
Ма бу затха айтадыла от
жагъа.

Кийизле бла жасалып
къабыргъала,
Чырдыны да тутуп орта
багъана,
Жанлары бла орналып
чигинжиле,
Тепсиде уа локъум, айран,
жёрмеле.

Онг жанында, сол жанында
эшикле:
Аппа, ынна, ата, ана,
сабийле –
Толу юйюр жашайды
мында алай,
Намыс берип, гитче уллуну
сыйлай.

Жашлары уа юйленирге
кёлленсе,
Келечиле иш тохтатып
келселе,
Юй тамата этгенди анга
оноу:
Къошхандыла юйге энтта
бир отоу.

Ма, сабийле, таулуланы
журтлары,
Былай эди кюн-кюнде
турмушлары.
Ала – бизни
ата-бабаларыбыз,
Бизни миллет этген
тамырларыбыз.

Хар таулуну ишинден
Таулу журтну хунасы.
Айып кёрмей кишиден,
Халкъ ёзюне ийнансын!

Таулу болсанг – тауча бол,
Ашынг болсун халалынг.
Узатырла санга кюл,
Кенгнге кетип хапарынг!

***ЭТЕЗЛАНЫ Апасны жашы Аныуар**. Булунгуда туугъанды. Къабарты-Малкъар къырал университети инженер-техника факультетини къурулушчу бёлюмюнде окъугъанды. Жазыучулукъ иш бла эртеден бери жуванса да, жазгъан затларын окъуучулагъа тура этерге ашыкъмагъанды. Аны «Минчакъла» деген китабы 2017 жылда кёргенди дунияны. Поэт анда Ата журтха, туугъан жерге махтау жырын тагъады.*

***ЁЗДЕНЛАНЫ Сейпуну жашы Исмайыл** Тырныауузда жашайды. Алгъаракълада аны «Азан» деген назму жыйымдыгъы чыкъгъанды. Поэт Ата журтха, аны адамына, минг жылла бла къуралып келген адет-тёрелерибизни седиреп баргъанына къайгъырады эм окъуучугъа уллу дунияны барлыгъында хар бир адам тилине, динине сакъ болуп, ниетин тазалай тутаргъа керегин къайтып эсертеди.*

ЖЕР АЙБАТЫ

Жер айбату тау эсе,
Таулу – тауну айбаты.
Таулу къанынг бар эсе,
Тауладу сени атынг.

Таулу юйюнг журт эсе,
Ана тилди багъананг.
Сен тилден тайгъан эсенг,
Къалмаз сени магъананг.

Босагъа таш орналмай,
Журтунг болур тамырсыз.
Халкъ, тарыхын
сакъламай,
Кюню болур мамырсыз.

Тамал ташынг –тау адет,
Анга кёре мюйюшюнг.
Бирликге болсун ниет,
Бирлик болсун кюрешинг.

Тыпыр ташынг – Хакъ
Ийман,
От жагъангы жарыгъы,
Динсиз жашау арытыр,
Отдан болур азыгъынг.

«АЛТЫН КЪОЛ»

«Алтын къолну»
кётюрюгюз байрагъын!
Таулу халкъны хунерине
къарайыкъ
Бурун келген усталдан
къалгъанын
Энтта къайтып эсибизге
салайыкъ.

Эрттегили усталыкъны
унутмай,
Бизге дери жетдиргенлеге
– махтау!
Къол ишлерин, жумушларын
къурутмай,
Кюрешдиле, киши да
этмезча дау.

Кийизлени тюрлюлери
тагъылып –
Жыйгъыч кийиз, ала кийиз,
бичилген...
Бирин айтсанг, экинчисин
сагъынып,
Не ийленген, неда кесип
тигилген...

Жамычыны – гебенеги,
андийи,
Башлыкъланы – къаралары,
акълары...
Чепкен кийип, тепсейдиле
сабийле,
Къызланы да сюзюле
омакълары.

«Алтын къолда» фахмуланы
кёрюрге
Келедиле узакъладан,
жууукъдан.
Бу тау байрамы айланып
тёреге,
Ёте барсын туудукъладан
туудукъгъа!

КЕРТИЛАНЫ Сакинат
хазырлагъанды.

Къадар

Нальчик шахарда жамауатха социал жаны бла къарагъан арада таматаланы эм сакъатланы жумушларын тамамлагъан бёлюмню таматасы Чочуйланы – Газаланы Жансурат ахшы одамды, ыннты таулу тишмрыуду. Баш меси Чочуйланы Руслан ФСИН- ни ишчисиди, майорду. Юч къызчыкъ ёсдюрередиле: Самира, Салима, Амина. Биз бюгюн Жансурат бла ушакъ бардыргъанбыз.

«Адамлыкъ барды дунияда»

- Жансурат, ушагъыбызны юйюр жашаудан башлайыкъ. Бусагъатда къалай танышадыла жаш адамла? Тюгюзуз къалай озгъан эди?

- Бизни къоншум тенг къызым таныштыргъан эди. Баям, ол манга игилик этеме деп къурагъан эди бу иши, муратына жетгенди. Тюбюу а шёндюча ресторанда неда кафеде угъай, юйде баргъанды. Ачыкъ айтханда, мени оюмума кёре, адамны къууанчы юйюнде болургъа керекди. Юйню да, хар инсанныча, кесини къадары барды. Аны да битеу ариу, къууанчлы кюнлерин урларгъа жараймыды? Жарамайды. Таулу элледе, орамлада, арбазлада, юйледе тойла барыргъа керекдиле, жюз жылла мындан алгъача.

- Ата юйюгюз къайдады?

- Яникойла. Атам Газаланы Махмудду, анам Малкъондуланы Тамарады. Аллахха шукур, эки къарындашым да барды – Ибрагим бла Хамид. Атам «Балкария» ансамбль ачылгъанындан башлап жыйырма жылны ичинде ани солисти болгъанды. Анам а юйде бизни ёсдюргенди. Бусагъатда бизни эки тамата къызчыкъларыбыз да миллет тепсеу кружокга жюрюйдюле, Самира ингилиз, орус тилни да бек уста биледи, алай малкъар тилден олимпиадалада хорлагъаны энчи ёхтемлигибизди. Хар бирибиз юйде сабийлерибизни ана тилибизге юйретирге керекбиз. Таулу юйюрледе тауча сёлешмеселе, кимди терс? Кесибиз.

-Сизни сабийлеригизни малкъар тилге ыннала – аппала юйреттен болурла?

- Мен Хабаз элге баргъан эдим, алай экибизин да ишибиз мында болгъаны себепли, шахарча жууугъуракъ жашайбыз, Хабазгъа терк-терк барыргъа кюрешебиз. Сау болсунла, Яникойда атам бла анам да, Хабазда ыннабыз-аппабыз да сабийлеге уллу кыйын саладыла, алай кюн сайын юйюрюнде малкъар тилни эшитмеген сабий орусча сёлешип турлукъду. Биз а ёз тилибизни жюрютебиз. Малкъар театргъа да барабыз: сабийле сахнада артистле адабият тилде къалай сёлешгенлерин эшитселе сюебиз.

-Жансурат, сиз арада ишлегенли ненча жыл болады? Кыыйынмыды тамамлагъан жумушларыгъыз?

- Социал арада урунгъанлы жети жыл болады. Хау, тыянч тюйюлдю ишибиз. Бизде эсенде жангыз кеслери жашагъан къартла, сакъатла, къолайсызла турадыла. Юйсюз-жерсиз, тышында жан кечиндирирге кюрешгенлеге да болушабыз, аланы кимле болгъанларын тохташдырабыз, къагъытларын жарашдырабыз, жууукъларын излейбиз.

- Москвада журналистлени жыйылыуларына барыучума, анда юйсюзлени юслеринден айтханда, ала ораммда жашаргъа юйреник, интернатлада туралмайдыла, деучюдюле?

- Билемисиз, хар адам бла энчи ишлерге керекди. Подваллада, дачалада тургъан адамны биз къырал интернатха кёчюрюрден алгъа, аны бир фатарда ай чакълы жашатабыз, психологубуз ушакъла бардырады, орамда жашау саулугъун бузарыгъын айтады. Биз анга сагъыш этерге онг да, заман да береби. Алайсыз орамдан интернатха кёчюрюп кюйсанг, ол андан къачарыгъы баямды.

Бусагъатда болушлукъ керекли адамланы саны ёсюп барады. Мен таматалыкъ этген бёлюм Горный районнга, Хасаниягъа, Кенжеге эм Акъ-Суугу тийрелерине къарайды. Экинчи бёлюмюбюз Вольный Аулгъа, Ленин атлы проспектни бир кесегине, Колонкагъа эс бурады, ючюнчю бёлюмюбюз а Искожда, Александровкада, Стрелкада тургъанлагъа болушады.

Юч бёлюмюбюз да тёрт жюзден артыкъ адамгъа къарайдыла. Мени бёлюмюм эки жюз адамгъа болушады.

- Къалай кёпдюле!

- Асламысыны сабийлери башха шахарлада ишлейдиле. Ала чакъырсала да, къартла барыргъа унамайдыла, юйлерин къояргъа, башха шахаргъа кёчерге сюймейдиле, аны бла бирге къарыусузлукъ, ауруула къыйнайдыла аланы. Аны къой да, сёз айтыргъа адам тапмай къаладыла. Аны ючюн, социал ишчи жаланда аш-суу кептиригени, дарманла, башха затла сатып алгъаны, юйню жыйгъаны бла чекленмей, къарт бла олтуруп, ушакъ этерге да керекди. Хау, ол ушакъла бизни борчларыбызгъа кирмейдиле, алай адамлыкъ барды да алыкъа дунияда, биз эрийбиз сау кюнле бла тынгылап тургъан таматалагъа.

- Таулулада да, абаданлада бла сакъатла тургъан юйге тюшгенледе да, кеслерини юйлеринде жангызлыкъдан жунчугъанла да бардыла.

- Ол алайды, болсада, башхала бла тенглешдиргенде, онглуракъбыз.

-Хар болушлукъ керекли къарт сизге эсепге тюшаллыкъмыды?

- Жарсыугъа, угъай. Бизде тизме барды. Социал ишчиле жетишмейдиле.

- Заводла, фабрикала жабылгъанлы, жаш адамланы асламысы узакъ жерледе ишлейдиле, аланы аталарыны-аналарыны араларында къартайгъанла да, саусузла да болурла.. барысына да бирча къарургъа къарыу, онгла тапхан къыйын болур? Жансурат, сиз ишчилеригизни не зат этгенлерин–этмегенлерин къалай билесиз?

- Социал ишчини кесини дневниги барды. Ол къартха келип не этгенин, къаллай бир заман тургъанын жазады, къарт юсал салады. Социал ишчи ыйыкъгъа бир-эки-юч кере келирге боллукъду. Бир-бирлеге бир кере да тамамды, башхалагъа уа юч кере барыргъа тюшеди.

Социал ишчи он адамгъа къарайды, ала бир бирлеринден узакъ болмазгъа керекдиле. Бир кюннге алты къартха барадыла. Мен кесим абаданлагъа барып, неге ыразы болгъанларын–болмагъанларын билеме.

- Башха шахарладача, бизде социал такси бармыды?

-Хау, барды, социал объектлеге жетмиш сомгъа элтеди. Андан сора да, арбачыкълада жюрюгенлеге да подъёмниги бла «Газель» барды.

-Сангыраулагъа, тилсизлеге уа бармыды болушлукъ?

- Хау, къулакълары эшитмей, сёлешалмай кыыйналгъанлагъа диспетчер службабыз сау сутканы ишлейди, ала скайп бла не болушлукъ кереклисин билдиредиле.

Дагъыда бизде сантехник ишлейди. Тигиу этген ишчибиз ууакъ жумушланы тамамлайды, быстырны жыртылгъан неда сёгюлген жерлерин тап этеди. Жастыкъ, жууургъан тышланы, жан жаулукъланы жууун, къурутуп да беребиз.

- Сизни арагъызны болгъанын билмей, кыыйналып тургъанла да аз болмазла?

- Биз аны ангылаибиз, сора визиткаларыбызны халкъ жюрюген къырал махкемеледе къоябыз. Бизни поликлиникалада, больницалада, почта бёлюмледе таныйдыла, болушлукъ керекли къартланы кёрселе, телефон бла сёлешип билдиредиле. Пенсия фонддан, МФЦ-дан да сёлешиучюдюле. Тюкенлеге, аптекалагъа буклетлерибизни жаябыз. Социал сетьледе да барбыз, анда ишибизни къалай бардыргъанлыбызны кёралыкъсыз.

- Жансурат, социал ишчи болур ючюн энчи билим керекмиди?

- Угъай, керекмейди. Адамлыкъ, тёзюмлюк, сабырлыкъ, таза халал жюрек – быласы ишлеялыкъ тюйюлдю социал ишчи. Бизни арада жюз адам чакъла ишлейди, мени бёлюмюмде – онтёрт адам. Кёрюп турама: адамлыкълары болмагъанла чыдаялмай, кетип къаладыла. Къарыусузлагъа жан аурутханла уа къаладыла. Жарсыугъа, иш хакъыбыз бийик тюйюлдю.

-Мен ангылагъандан, сиз къыйын ауругъан адамгъа къараялыкъ тюйюлсюз.

- Угъай, биз аягъы юслеринде болгъанлагъа болушабыз. Он къартха къарагъан социал ишчи тёшекде адамгъа къараялыкъ тюйюлдю. Алай адамланы сабийлери, жууукълары болмасала, кесини ыразылыгъы бла къагъытларын жыраштырыр, абаданла эм сакъатла тургъан интернатха ашырабыз. Аны да билмеген-кёрмеген жерине элтип бармайбыз. Алгъа экскурсия этебиз, анда врачла, медсестра бла таныштырабыз, кечюкюн да медицина болушлугъу болуп турлугъун ангылатабыз. Сора ол интернатха баргъанда, къоркъмайды, жилямайды, анда къалай жашарыгъын биледи.

Биз жамауатда бир бирибизге болушургъа керекбиз. Таулула бир бирлеринде сакъдыла, ол мени ёхтемлигимди. Къартларыбызны, саусузларыбызны атмайбыз, ол ёмюрлени тереннинден келген ариу тёрелерибизден бириди. Къарыусузланы къоруулагъандан магъаналы иш жокъду бу дунияда.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Эсде тутуу

Болатланы Мажмудинни къызы Людмила таулу тиширыладан биринчи болуп алгъанды художестводу бийик билим. Ол туугъанлы бу кюнледе 75 жыл болады. Малкъарлы къыз, таулу кийизлени устасы болуп къалмай, аланы, алагъа салынныган таулу тамгъаланы да кенг жайгъан, халкъын сюйген адам эди.

Усталаны ханс басмаз жоллары бла

Ол 1948 жылда Украинада Сновидовичи шахарда туугъанды. Атасыны туугъан жерине уа малкъар халкъ сюргюнден къайтхандан сора келгенди. Сабий къызчыкъ болуп, школда окъуй тургъанлай, ары белгили санатчы Анна Яковлевна Кузнецова келгенди. Ол артда «Къарачайлыланы бла малкъарлыланы халкъ санатлары» деген аты бла китап чыгъаргъаны белгилиди.

Ол заманда уа сурат этерге хунерлери болгъан сабийлени излегенди тау элледе. Аллайладан бири Болатланы Людмила болуп чыкъгъанды. Таулу элли къызчыкъны бу жол бла барыргъа да ол оруслу тиширыу алландыргъанды. Анга тюбегенден сора жаратылгъанды Людмилада сурат этерге керти да итиниу. Анна Яковлевна таукел этдирип, алай киргенди окъуугъа да. Нальчикде суратланы кёрмючлерине, мастерскойларына да аны биринчи ол эштенди.

Алай бла Людмила биринчи Краснодарда художестводу училищеде, ызы бла Тбилисиде олызлы академияда окъуугъанды. Аны бла бирге сапариш суратла этип, кеси кесин жалчытыргъа кюрешгенди. Анна Яковлевна уа, дайым байламлыкъ тутуп, солуугъа келгенде биргесине айландырып, художникле бла, аланы ишлери бла шагъырей этгенди Людмиланы.

Ыразылыгъы ческий болгъан сохтасы да аны ол игилигин унутмагъанды, биргесине айланып, анга халкъыбызны тарыхына кирген ёлюмсюз китабын жазаргъа себеплик этгенди. Аны бла бирге таулу юйлеге барып, анда эрттегили таулу устала жюнден этген затланы, ол санда буруннгулу устала басхан кийизлени тюрлюлерин, ата-бабаларыбыз кийген кийимлени тапханын, мекям ишлеуде таулу халкъны хунерин, агъач усталыкъны, башха сейир затла да жазып алгъанды ол алим тиширыу. Аланы суратларын да ишлегенديلде экиси да, къадалып.

Ол аны кесине къыз этип тургъанын кёпле биледиле. Людмила да анга керти да къызыча болгъанды. Аны бу алда сагъынылгъан китабы Анна Яковлевна дуниясын алышхандан сора чыкъгъанды. Аны авторлугъуна къошулургъа сюйгенле табылгъандыла ол заманда, алай а, жаш адам болса да, Болатланы Людмила усталызны кёпжыллыкъ къыйынын кишиге барамталатмагъанды.

Ол китап затылгъанда, тюкенде Шауаланы Миналданнга тюбегеи эдим. Ол, бу китапха эс бурдуруп, манга бла тенгиме аны терен магъанасын англылатханы эсимдеди.

Болатланы Людмила жюнден не зат да этге билгенди. Энчи кёрмючлери болмагъан эселе да, аны къол ишин кёргенлени эслеринден ол ариулукъ бир заманда да кетерик тюйюлдю. Кюйюзлени ненча тюрлюсю болгъанын, ала кёзге ариу болурча, эрттегили кийизчиле къаллай боюуланы сайлагъанларын, аланы таулуда къалай, къайда хайырланнганларын да аныча киши айталмагъанды. Ол кеси да къошзанды юлюш таулу кийизлеге – табийгъат суратланы салып.

Людмила менсинмеген, бир да алгъа чыгъып, сёзюн къаты айтыргъа излемеген адам болуучусун барыбыз да билебиз. Аны акъыллы кёзлеринде аллай бир сабырлыкъ бар эди! Эки уллу адам жашагъандыла бирге, уллуулукъларындан уялгъан эттенча, аны кёрпюзтмезге кюреше. Алай а тюзлюкчюле, ёхтемле! Людмиланы баш иеси Абайланы Викторну танымагъан не хазна болур бизни республикада, андан тышында да. Ол не жаны бла да айырмалы адам эди – Россейни сыйлы суратчысы, КъМР-ни халкъ суратчысы, кёп билген, кёп окъугъан, сагъатла бла уллу поэтлени назмуларын сахна артистледен ариу айтхан. Талай жылны КъМР-ни Суратчыларны биригиуюне башчылыкъ этип тургъанды. Аны ары тёрт кере айыргъандыла жашырын кол кёртюрюю бла нёгерлери. Алай сюйгенديلде таза ниетли фахмулу тенглерин.

Людмила педагогика, санат колледжледе, школлада да юйретгенди сабийлени сурат этерге. Аны ишлери бюгюн музейлени, энчи жыйымдыкъланы жасайдыла. Бусагъатда ата-анасы ызлагъан жол бла аланы фахмулу къызлары Асият барады.

Халкъыбызны юсюнде Людмиланы тынгысызлыгъы белгилиди. «Балкария» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбль къурала туруп, къызла бла жашла не кийимле кийип тепсерикклерин сюзгенде, бек уллу ишни ол толтургъанды – кийимлени биринчи колгюлерин этгенди. Жабелланы Лидияны «Ол бизге къууанч саугъалагъанды!» деген китабында Таукенланы Идрис, ансамбльни биринчи директору, кёплени этген игиликлерин ыразылыкъ бла эсгере, «Текстильторгну» директору Хутуйланы Валентина керек къумачланы табаргъа амал излегенин, РФ-ни маданият министри Мелентьев автобус да бёлюп, комбинатда сынам кооперативде тепсеу кийимле тигиуню юсюнден да тилекни къабул этгенин айтады. Сора: «Алай а Болатланы Людмила аллай бир къыйын салып, документли, археология материалланы да тинтип, алай ишлеген эскизлени сюзгенде, бир къауум адам ол аламат ишлени сансыз этгенди. «Къайдан алгъансыз быллай кийимлени? Къайда кёргенсиз быллай бёркле?» – деп къычыргъанла бар эдиле. Эскизле болгъан къагъытла бирден биргеётюп, алай тёгюлгенديلде столгъа. Мен ол кюн къайтып тюшюннгенме билимсизлик бла акъыл дыккылыкъ туугъан эгечле болгъанларыма».

Ол бир акъылгъа келалмай баргъан даулашланы тохтаталмай, шахарны маданият бёлюмюню таматасы Жабелланы Лидия суратчыланы, хореографланы, тарыхчыланы, фольклорчуланы, этнографланы да жыйып, тепсеу кийимлени юслеринде бир акъылгъа келирча этерге кюрешгенди. Болмагъанда, РФ-ни маданият министри Мелентьев бери кийим тикген жаны бла бек сайлама технологну жибергенди. Лидияны эсгериулерине кёре, ол, Болатланы Людмиланы эскизлерин кёргенинде, алагъа сейир-тамаша болгъанын жашырмагъанды. Ол алагъа не бек бийик багъа берсе да, толусунлай эскизлеге кёре уа тигилмегенديلде тепсеучюлеге кийимле. Алай а алада таулу суратчыны ызын да эслерге боллукъду – сёз ючюн, тамгъалада.

Жарсыугъа, ол эскизле бла бюгюн башхала хайырланадыла – Людмила амалсыз заманында алагъа эркинликни къолайлы адамлагъа ётдюргенди, сабийлерин жунчутмаз ючюн. Эсгериулеринде былай айтады: «Ол жыллада миллет кийиз бла профессионал даражада жаланда мен кюреше эдим. Ол а къыйынды – инбашларынгда аллай уллу жюкню эттген. Виктор манга кёп этдирип тургъанды, бек багъалай эди ишими. Ол: «Миллет усталыкъла ёлселе, сурат этиу санат да тозурарыкъды», – деучю эди».

Болатланы Людмила 2022 жылда 1 мартда алышханды дуниясын. Ол ахыр юнюне дери миллет искусствоГа кертичилей къалгъанды. Таулу кийизни аныча бийикге анга дери киши да кётюрмегенди. Бюгюн аны не узакъда да таныйдыла.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

СУРАТДА: Людмила къызы Асият бла.

Чомартлыкъ

Къолу неге да жарашхан

Солтанланы Хыйса бла ол Юйле ишлеучю комбинатда паркет салгъан замандан бери танышма. Хабазчы жаш бла ишлеген къурулушчула озгъан ёмюрню 80-90-чы жыллларында бригадаларыны тизмесине белгили жазыучубузну атын да къошуп, ёхтемленип, алай урюннгандыла.

Халкъын, жазыучуларыбызны да бек сюйген жаш, ол ишлеп тургъан комбинат жабылгъанлыкъгъа, элде мал тутады, бахчада ёсдюрмегени жокъду. Солтан улу къазан тийреде болса, эт чийлей къалмагъанын бир ненча тойда кёргенме. Малны санлап чоюнна салыргъа, биширип келгенлеге къурманлыкъ этден юлюю чыгъарыргъа Хыйсадан юйренирчады.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Жокълау

Къайда да ана тилибизде окъургъа сюеди

Москвада болгъанымда, бирге институтда окъугъан Уяналаны Юсюп бла Кантемиров атлы танк дивизияда Мамайланы Хажбийни жашы Къанамат къуллукъ этгенин билип, ары барабыз.

Аты айтылгъан дивизияда къуллукъ этген Къанаматны жашла бла бирге солугъан кезиулерине барып къалабыз. Бирлери шахмат ойнай, башхалары китап окъуй, Къанаматны къолунда уа «Минги-Тау» журнал. «Кёп болмай басмадан чыкъгъан номерин къайдан тапханса?» – дейме.

– Къайда да бол, ёз тилингде чыкъгъан китап, журнал, газет болсун, окъургъа керексе, – деп жууаплайды Къанамат.

Аскер борчун тамамлап къайтхан жаш биягъы юйюнден тышындады. Амур областны Сковородино шахарны тийресинде бизни къырадан Къытайгъа газ ызны тартады. Аны къурулушунда мындан барып кёп жаш урунады. Къанамат жазыучуларыбызны чыгъармаларын окъугъанын анда да къоймагъанды. Тышына кетсенг, ана тилингде окъуругъунг бютюн бек келгенин айтады.

АБУ улу А.

Эсепле

Тийишли мадарла кёрюмдюлени кётюргендиле

КъМР-де МВД-ны коллегиясыны жыйылыуунда ведомствону къуллукъчулары жылны аллындан бери тамамлагъан ишни эсеплери чыгъарылгъандыла. Тюбешиуде ачыкъланнган шартла бла байламлы ич ишле министрни къуллугъун толтургъан полицияны полковниги Назир Мамхегов тийишли буйрукъла бергенди.

Жылны аллындан бери тамамланнган жумушланы эм келир кезиуге борчланы юслеринде КъМР-де МВД-ны штабыны оноучусуну къуллугъун толтургъан ич службаны майору Жолаланы Замир доклад этгенди. Ол билдиргенича, бу кезиуде министерствону къуллукъчулары жамаят къорксуусулукъну, законлукъну бла тынчлыкъны сакълау борчланы толтургъандыла. Жылны биринчи жарымында жамаят аслам жыйылгъан жерледе бла орамлада аманлыкъла азайгъандыла.

Ангылатыу жумушла хайыр келтиргенлерин да белгилегенди ол. Сёзге, кеф болуп этилген бузукълукъланы саны 57,9 процентге тюшюрюлгенديلде. Наркотиклени законсуз сатыу-алыу, экономика, коррупция дегенча аманлыкъланы тохтатыугъа бурулгъан мадарла да хайыр келтиргенديلде. Законсуз ичги затланы сатыу, жашау журт-коммуналь мюлкде аманлыкъла да аз болгъандыла.

Жыйылыуда КъМР-де МВД-ны полициясыны башчысыны орунбасары Анахаланы Кязим, жамаат къорксуусулукъну жалчытыу бёлюмню башчысы Радион Арахов, дознанияны къурау бёлюмню оноучусу Мурат Пшеунов, следствие управлениясы бёлюмюню таматасы Римма Ойтова да сёлешгенديلде.

Докладлагъа тынгылагъандан сора, КъМР-де ич ишле министрни къуллугъун толтургъан Назир Мамхегов тийишли эсгертиуле этгенди, бёлюмлени башчыларына буйрукъла бергенди. Ахырында келир кезиуге борчла салынгандыла.

Сюзюу

Керексиз къоранчланы азайтыугъа къайгъыра

– Эки жылгъа аладан алты минг чакълы салыр муратыбыз барды. Ала не тюрлю бузукълукъну да терк ачыкъларгъа болушадыла. Тийишли ишлени кезиуонде жюз километрде тик чыбыкъланы да къоркъуусуз болгъанларына алышырыкъбыз, – деп билдиргенди Муртаз Каров.

Ол айтханыча, энди эспеллени тинтир ючюн, иелени терк-терк жокъларгъа керек тюйюлдю. Бир тюрлю бузукълукъ чыкъса, электроюч биригиу тюзюнлей халда аланы кетерирча мадар этеррикди. Ол санда ток урланнганлыны юсюнден терк окъуна билинирикди. Аллай бузукълукъ ачыкъланса, этилген къоранч тергелирча акт жазыллыкъды. Аны этген экончи кере тутулса уа, РФ-ни Административ бузукъла жаны бла кодексини 7.19-чу статьясына (Кеси аллына тек ызлагъа къошулгъаны неда эсеплеген прибору болмагъаны ючюн) тийишлликде жууапха тартыллыкъды. Анга кёре, инсаннга – 10-15 минг сом, оноучу къуллукъчуга – 30-80 минг сом эм организациягъа 100-200 минг сом тазир салынады. Экончи кере бузукълукъ этгенлеге аны ёлчеми иги да уллу боллукъду. Бир-бир кезиуде уа уголовный иш окъуна ачылады.

Андан сора да, ток ючюн эки айдан артыкъ заманны тёлемегенни ток ыздан кеседиле. Анга къошулур ючюн а, борчу болгъан аны толсунлай жабагъра керек боллукъду. Ол санда ток чыбыкъны кесгенлери эм къошхаллары ючюн да кеси тёлерикди. Аны ёлчеми объектни къыйынлыгына кёре болады. Сёз ючюн, энчи арбазны иеси 3 минг, организацияны таматасы уа 10 минг сом берликди.

Токдан кесерге къоркъуу чыкъгъанын хайырланыучула электрон почталарында, компанияны сайтында «Коммунал жумушладан чеклендириу реестр» бёлюмню «Клиентлеге» деген кесегинде неда СМС бла жиберилген билдириулеринде окъургъа боллукъдула. Тёлеулени биригиуню офислеринде неда «Почта России», «Сбербанк», «ЦРЦ», «Нальчик» банк, «АБ «Россия» учреждениялары эм терминалланы да себепликлери бла этерге жарайды. Юйлеринден чыгъалмагъанла неда заманларын къоратыргъа сюймегенле, ол санда узакъда тургъанла, «Энчи кабинет», «Свет Онлайн» эм «СберОнлайн» мобиль къошакъланы хайырланыргъа боллукъдула.

Бу амалла электроэнергия ючюн артыкъ къоранчла этмей тёлерге, кёргюзтюлген эсеплени жиберирге, къайсы айгъа сюйсенг да квитанция бла шагъырейленирге онг бередиле. Бир тюрлю сылтау бла толусунлай борчун жабалмагъаннга аны тюрлендириу жаны бла келишим жарашдырыргъа да онг барды.

Соруулары, тарыгъуулары, тилеклери болгъанлагъа да неда «Россети Северный Кавказ»–«Каббалкэнерго» биригиуню ичги телефон номери тохташдырылгъанды: **8-800-220-0-220**.

Биригиуню келечиси токну къаллай бир къоратылгъаныны юсюнден хар айны 23-26-чы кюнлеринден кеч къалмай билдирирге эмда аны ючюн хакъны уа онусуна дери тёлерге керек болгъанын эсге салгъанды. Заманында этилген тёлеулени хайыры бла республиканы электрокюч бёлюмю ишин тынгылы бардырады, ол санда ток бла сылтаусуз жалчытырыгъа къолдан келеди, дегенди.

Кёп болмай «Россети Северный Кавказ»–«Каббалкэнерго» биригиуню таматасы Муртаз Каровну башчылыгъы бла баланс комиссияны кенгеши болгъанды. Анда аслам эс ток тас болмазча этиуге бурулгъанды. Анда белгиленнгенича, быйылны биринчи кварталында Нальчикде токну къоранчларын 19,3 процентге азайтыргъа онг табылгъанды. Аны бла сылтауларындан бири 2022-2024 жыллада Къоранчланы азайтыуну программасына къатышханыды эмда анга кёре жыл башланнганлы эсеплеучю «акъыллы» приборланы юч минг чакълысы салынныганыды.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман
хазырлагъанды.

УФСБ

Ууну сатханы ючюн – тутмакъгъа

Наркотиклени законсуз сатыу-алыугъа къажау мадарланы толтургъан кезиуде РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны къуллукъчулары, Ич ишле министерствону келечилери бла бирге И.Цечоевни аманлыкъ ишин тыйгъандыла. 22-жыллыкъ жаш башха регионладан келтирип, республикада ууну сатыуну къурагъаны тохташдырылгъанды.

Аны 2022 жылда октябрьде тутхандыла, анда 83,9 грамм героин табылгъанды. Зольск районну сюдю Цечоев РФ-ни УК-сыны 228.1-чи статьясыны 4-чю кесегине кёре бузукълукъ этгенин тохташдырып, аны эркинлигин тогъуз жылгъа сыйырыргъа деп, аллай онноуну чыгъаргъанды. Ол ючюне киргенди. Жаш къаты низамлы колонияда турлукъду, деп билдиргенديلде УФСБ-ны пресс-службасындан.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Къабарты-Малкъар Республиканы Маданият министерствосуну, «КъМР-Медиа» ГКУ-ну, КъМР-ни Журналистлерини союзуну, «Кабардино-Балкарская правда», «Адыгэ псалъэ», «Заман», «Советская молодёжь», «Горянка» газетлени, «Литературная Кабардино-Балкария», «Ошхамахо», «Минги-Тау», «Солнышко», «Нур», «Нюр» журналланы, «Къабарты-Малкъар» ВТК-ны, «Эльбрус» китап басманы, «КъМР-инфо» информация агентствону коллективлери Къабарты-Малкъарны республикалы гинжи театрыны таматасы **МАКАНАЕВ Альберт Анибалович** ауушханы бла байламлы уллу бушуу этип, аны юйюрюне, жууукъ-ахлуларына къайгъы сёз бередиле.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – **42-63-01**.
Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**.
Жууаплы секретарь – **40-03-24**.
Секретариат – **40-93-62**. Корректорла – **42-63-52**.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02, 42-67-68.**
Экономика – **42-66-73.**
Культура – **42-66-76.**
Социал ишле – **42-75-82, 40-59-18.**
Курортла, туризм эм спорт – **40-39-93, 42-66-71.**
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюю эм жазылыу – **42-37-94.**
Энчи корреспондент – **42-68-72.**
Операторла – **42-66-85, 40-28-97.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди.
Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5–6** бет) кёпню алмайды.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламны коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.
Регистрация номер —**ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связьны федерал Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: **76-01-21**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: **42-69-34**

Газет айыкъда юч кере чыгъады – **геуюрге, орта, шабат** кюнледе.

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салынгданды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Мокъаланы Зухура – дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия – жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1,2-чи бетле), Геляланы Валя (3-чю бет), Ахматланы Люоза (4-чю бет) – корректорла.

Тиражы **1469** экз. Заказ № **1641**

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru